

Radioaktivní rovnováha - dodatek.

Úvod

Stav trvalé radioaktivní rovnováhy (str.71) budeme studovat na dvojici radionuklidů $^{137}\text{Cs}/^{137\text{m}}\text{Ba}$. Rozpadové schema je uvedeno na obr. 15, str.44.

Abychom mohli sledovat růstovou křivku $^{137\text{m}}\text{Ba}$, musíme nejprve mateřský nuklid ^{137}Cs získat v radiochemicky čistém stavu. K dělení cesia od barya využijeme selektivní adsorpce iontu Cs^+ na fosfomolybdenanu amonném z kyselého roztoku. Na fosfomolybdenanu se cesium zadrží, protože fosfomolybdenan cesný je nerozpustný. Po promytí sraženiny 6M HNO_3 , baryum přechází do filtrátu ve formě $^{137\text{m}}\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$. Adsorpci $^{137\text{m}}\text{Ba}$ na sraženinu potlačíme zadržujícím nosičem - dusičnanem barnatým. Nárůst aktivity $^{137\text{m}}\text{Ba}$ změříme krystalem $\text{NaI}(\text{Tl})$.

Pro určení poločasu rozpadu $^{137\text{m}}\text{Ba}$ z růstové křivky je třeba znát rovnovážnou hodnotu aktivity $^{137\text{m}}\text{Ba}$ (N_∞). Je jí dosaženo po uplynutí deseti poločasů $^{137\text{m}}\text{Ba}$, tj. přibližně půl hodiny po oddělení.

Soustavu $^{137}\text{Cs}/^{137\text{m}}\text{Ba}$ lze využít i pro demonstraci funkce tzv. **generátoru krátkodobého radionuklidu**. Principem je systém tvořený dvěma radionuklidy, z nichž žádaný (generovaný) je dceřinný a má kratší poločas než mateřský. Mateřský nuklid je obvykle zakotven na sloupci adsorbentu nebo ionexu a po ustálení rovnováhy se dceřinný nuklid vymyje z kolonky vhodným elučním činidlem. Proces narůstání aktivity dceřinného nuklidu a jeho eluci lze vícekrát opakovat. Některé z takto získaných krátkodobých radionuklidů našly využití v lékařské diagnostice.

Upozornění

V úloze se pracuje s roztokem $^{137}\text{Cs}/^{137\text{m}}\text{Ba}$. Tato dvojice nuklidů je zařazena do první, tj. nejrizikovější skupiny radionuklidů z hlediska radiotoxicity a ohrožení zevním ozářením. Dodržujeme proto důsledně pravidla pro práci s otevřenými zářiči.

Použité chemikálie

Molybdenan amonný, roztoky: Na_3PO_4 , 0,01M $\text{Ba}(\text{NO}_3)_2$, 6 M HNO_3 , $^{137}\text{Cs}/^{137\text{m}}\text{Ba}$ (označení 42A).

Postup

1. Připravíme sraženinu fosfomolybdenanu amonného: 3 g molybdenanu amonného rozpustíme za tepla v 30 ml vody a roztok vlejeme do 30 ml 6 M HNO_3 . Okyselený roztok molybdenanu amonného smícháme s 20 ml roztoku Na_3PO_4 v Erlenmayerově baňce. Vznikne žlutá sraženina fosfomolybdenanu amonného.
2. Podle návodu k obsluze připravíme k měření nukleární čítač 20 046. Všechna měření (tj. měření pozadí, vzorků i rovnovážné aktivity) provádíme v režimu automatického opakování měření (str.22) s časovou předvolbou 20s.
3. Prázdný filtrační kelímek vložíme do oloveného krytu a změříme 5x pozadí. Pro výpočet použijeme průměrnou hodnotu.
4. Roztok se sraženinou v Erlenmayerově baňce rozmícháme a asi 20 ml této suspenze odebereme do kádinky (s označením SEPARACE). K tomuto podílu přidáme dělenou pipetou 2,5 ml 0,01M dusičnanu barnatého a automatickou pipetou 0,5 ml roztoku $^{137}\text{Cs}/^{137\text{m}}\text{Ba}$.
5. Obsah kádinky zfiltrujeme přes skleněný filtrační kelímek.

6. Sraženinu na kelímku promyjeme dvakrát 5 ml 6 M HNO₃. V okamžiku nalití prvního podílu kyseliny do filtračního kelímku spustíme stopky - okamžik separace, na sraženině je čistý mateřský nuklid. Po odpojení vakua otřeme kelímek zesponu papírovou vatou a přeneseme jej do oloveného krytu.
7. Růstovou křivku ^{137m}Ba začneme měřit stisknutím tlačítka AUT (pro lepší vynášení hodnot času do grafu, spustíme měření od nejbližšího celého násobku 5 vteřin). V tomto okamžiku vypneme stopky (zaznamenáme čas - dobu od oddělení nuklidů do začátku měření). Zaznamenáme 25 hodnot po 20 s. Dále provedeme ještě pět měření (t = 20 s): tři po uplynutí dvou minut a dvě po uplynutí pěti minut.
8. Po skončení měření růstové křivky kádinku (s označením SEPARACE) vypláchneme lihem do láhve na kapalný odpad a vytřeme papírovou vatou. Zbývající suspenzi ponecháme v Erlenmayerově baňce pro další skupinu studentů.
9. Po uplynutí patnácti minut od ukončení měření růstové křivky, změříme pětkrát po 20s rovnovážnou aktivitu (N_∞) ^{137m}Ba. Pro výpočty pak použijeme průměrnou hodnotu opravenou na pozadí ($\bar{N}_\infty$).
10. Sraženinu s preparátem ¹³⁷Cs/ ^{137m}Ba opět promyjeme 2 x 5 ml HNO₃. Dále postupujeme podle bodů 6,7.
11. Sraženinu z filtračního kelímku odstraníme pinzetou do pevného odpadu, kelímek vypláchneme lihem do láhve s kapalným odpadem a vytřeme papírovou vatou. Pak jej ponoříme do kádinky s roztokem NaOH, kde jej ponecháme do dalšího cvičení.

Vyhodnocení

Uvedeme výsledky měření pozadí: t_p, N_p a $\bar{N}_p$. Dále uvedeme tabulku pro obě růstové křivky obsahující čas od oddělení Ba²⁺ (od sraženiny), N_{v+p}, σ_{v+p}, N_v, rozdíl ($\bar{N}_\infty - N_v$) a ln ($\bar{N}_\infty - N_v$). Opravu hodnot N_v a $\bar{N}_\infty$ na pozadí provádíme s ohledem na σ_{v+p}.

Do jednoho grafu vyneseme obě růstové křivky ^{137m}Ba - závislost N_v na čase. Poločas rozpadu ^{137m}Ba vypočítáme z rozpadové konstanty, kterou určíme z grafu závislosti ln ($\bar{N}_\infty - N_v$) na čase. Nakonec srovnáme vypočítanou hodnotu poločasu rozpadu ^{137m}Ba s hodnotou uvedenou v literatuře.

Podle podkladů ke kategorizaci prací a pracovišť s otevřenými zářiči (k § 40 vyhlášky č. 184 / 1997 Sb.) vypočítáme maximální aktivitu ¹³⁷Cs povolenou pro práci na pracovním místě a srovnáme ji s aktivitou skutečně použitou.